

filozofski razgovori

u dubrovniku

Svet nauke i svet filozofije karakterišu se jednom zatvorenošću. Neposvećeni dolaze i dodir sa svetom nauke samo na poseban način: preko krajnjih tehničkih produkata. Onaj što oblikuje život običnog čoveka našeg vremena odvojeno je od toga čoveka potrebom dugog i napornog obrazovanja. Prema tom običnom čoveku stoji čovek specijalist, ekspert u jednoj uskoj oblasti znanja i delovanja i laik za sve druge oblasti. Filozof je pozvan da posreduje između sveta nauke i sveta običnog života, između sveta eksperata i onog što se može nazvati opšte ljudskim. Filozof je dakle pozvan da sam napušta zatvoreni krug tradicionalnih filozofskih rekonstrukcija *sub specie aeternitatis*, da govori o ovom i sada, da sudi o svome vremenu ne da bi mu pevao himne već da bi našao njegov smisao.

Eto to je jedan pokušaj uvoda u predmet dubrovačkih filozofskih disputa. Taj predmet je bio čovek našeg vremena. Takav predmet inspiriše odviše patetične tirade o Čoveku, reći će oni koji su zaneseni brizom da filozofiraju samo o onim pitanjima koja se mogu egzaktno postaviti i na koja se mogu dati egzaktni odgovori. O tom predmetu se mora čutati, to bi bio njihov zaključak i formula koja izražava sumnju u kognitivni smisao jednog savremenog, borbenog humanizma. Pa ipak u toj opipnosti egzaktnosti štrži jedna velika iluzija. Jer, samo veoma mali deo ljudskih problema može biti egzaktno štrži jedna velika iluzija. Ostaju mnoga pitanja, mnoge neodouice i sve to ne može i ne sme biti izvan okvira racionalnog rasvetljavanja, izvan filozofije, čiju reč naše vreme zahteva i želi da čuje. Marksistička misao dolazi tu u središte interesovanja. To je misao čiji je ideal da se bude samo objektivno, da se jedina revolucionarna delatnost. Radi se o tome da se sve shati, da se on promeni, ne za volju same promene, već da ta promena služi sve većoj afirmaciji ljudskosti.

Osnovni problemi čoveka našeg vremena bili su u Dubrovniku podeljeni na tri podzrune pitanja: Filozofski aspekt koezistencije, mira i socijalizma; čovek i sloboda; čovek i tehnika. Mnogo se htelo, u stvari najznačajnije je to što se mnogo započelo. Organizator, Uprava Jugoslovenskog filozofskog društva, uputio je pozive najznačajnijim filozofskim imenima iz svih krajeva sveta

da se uključe u dijalog o onim problemima koje smo gore nabrojali. Mnogi od pozvanih nisu došli. Razlozi? Zauzetost drugim poslovima, možda sumnja u to da će plodan dijalog o tim pitanjima biti moguć, možda obična sujetnost i još mnogi drugi razlozi čija sitnost ne vredi pomena.

Među onima koji su u razgovoru učestvovali, relativno najviše je bilo jugoslovenskih filozofa, približno jedna trećina svih učesnika. To je za jugoslovenske filozofe bila prilika da se afirmišu i kao nacionalna, do sada malo poznata, filozofska grupa i kao filozofske ličnosti. Oni su tu priliku iskoristili u punoj meri i jedina neopravdana anonimnost je prestala da postoji. Saopštenja jugoslovenskih filozofa odlikovala su se ozbiljnošću i stvaralačkim tretmanom datih problema u duhu najboljih tradicija marksističke filozofije. To je bio ne mali doprinos uleđu dubrovačkog simpozijuma. Razume se, vrednost ovih saopštenja stajala je u direktnoj srazmeri s talentom i naporom, sa svim onim što se obično naziva formatom jedne filozofske ličnosti.

Ove reči pohvale mogu nekima zvučati kao napadna neskrupoznost, ali one su potrebne ne kao reči koje inspirišu samozadovoljstvo, već kao reči ohrabrenja, kao poziv da se ulože još veći napori, da se i dalje uči i stvara. Valja istaći da se ovim nikom ne žele umanjiti vrednosti saopštenja koja su podneli naši gosti. Bilo je među ovima izrazito vrednih zahvala u date probleme i neka nam bude dopušteno da ovide ukazujemo na saopštenja E. Froma (Meksiko), M. Fruhe (Cehoslovačka), B. Stuhodolskog (Poljska), V. A. Levija (SAD).

Posebna privlačnost ovakvih filozofskih skupova je u usmenim replikama, jer se u ovima brzo pokazuje da snaga jednog filozofskog gledišta nije u goloi uverenosti da je to gledište ispravno, već u argumentima koji se tome gledištu u prilog mogu navesti. Sklonost da se tvrđenja potkrepljuju autoritativnim citatima ostala je ovide bez ikakvog efekta. Stavije, ova sklonost je u dubrovačkim razgovorima bila gotovo neprimetna. Sholastičko nadmudrivanje citatima ustupilo je mesto ozbiljnom naporu da se postavljene problemi s raznih aspekata razmotre, te da rešenja slede iz ovih svestranih razmatranja a ne iz uverenosti a priori. Za žaljenje je što je ovaj veoma zanimljiv dijalog ostao u celini nezabeležen. Tu je organizator na pravio grešku koja se nikako ne može ispraviti. Jer, ono što će bi-

ti štampano obuhvatit će samo napisana saopštenja, a to je samo jedna polovina onoga što je u Dubrovniku bilo rečeno i to ona polovina koja je stvarana nezavisno od kontakta zbog kojih je simpozijum postajao i dio saznanja.

Tokom razgovora ponekad se morao steći utisak da je teško naći jezik razumevanja, između osvalog, i zbog jednog formalnog razloga — diskusija je vodena na ruskom, eneskom, nemačkom i francuskom jeziku. Simultano prevodila je bilo, i učesnici su se mogli oslanjati samo na svoje poznavanje svih ovih jezika. Pa ipak doslo se do jedne zajedničke platirome: za osnovne imperativne našega vremena prihvaćeni su koezistencija, principijelna, meoška borba, vera u progres, uverenost da je čovečanstvo sada dospelo do takve destruktivne moći koja bi mogla biti okrenuta protiv svega onoga što je u dosadašnjoj istoriji kao vredno bilo ostvareno. Prihvatanjem u imperativu istovremeno je usaglašena poruka da oni budu privučeni u širim regionima istorijskog zbivanja, naročito tamo gde preti opasnost da filozofski, ideološki i politički dispute prestanu i ustupe mesto dijalogu nuklearnim oružjem. Jer, kad god je čovek postavljao pitanje o svojoj ljudskoj sudbini, kad god se radio o ljudskom biti ili ne biti, morala se napustiti isključivost emotivnih opredeljenja i čovek se morao obratiti razumu da bi pronašao opšte ljudske vrednosti. Naglašeni patos ovih reči u skladu je s dilemom pred kojom se savremeno doba nalazi.

Razgovor o slobodi čoveka kretao se linijom pitanja: šta se može podrazumevati pod čovekovom slobodom, koje su granice te slobode, da li može biti slobodnog društva bez slobodnih ličnosti, šta bi mogla značiti istorijska nužnost bez slobodnog i svesnog opredeljenja za progresivnu akciju, u kom smislu je sloboda saznanata nužnost a u kom smislu ona nikako ne može biti samo to. Bez obzira na nesporazume koji su se oko postavljanja i rešavanja ovih problema javljali, niko nije htelo ni mogao oricati da je uvećavanje čovekove slobode osnovni cilj i da se domen nužnosti mora sve više sužavati dopuštajući sve veće širenje domena slobode. U okviru toga diskutovano je još jedno važno pitanje: kakvu slobodu, pravo i dužnost ima marksist u odnosu na društvenu stvarnost. Da li on može smatrati da su svi veliki ciljevi socijalizma već ostvareni i da li mu onda ostaje nastojanje da stvarnost po svaku cenu glorifi-

kuje, ili on treba i mora da preuzme Marsovu metodu filozofiranja kao kritike postojećeg? Opredeljenje za ovu drugu mogućnost nikako ne znači rušenje onoga što se kao vredno ostvarilo, već otvorenost prema realizaciji još nedostignutih vrednosti: oslobodnost od dogmatičkog sna, oslobodnost za stvaralačku dinamiku društvenog kretanja.

Najzad pitanje šta tehnički progres donosi čoveku istaknuto je da bez tehničkog progressa nema socijalizma, ali da se socijalizam ne može identifikovati s tehničkim progresom. Ne sme se dozvoliti da mašine mehanizuju čoveka, već se sama tehnika mora humanizovati.

Socijalističko društvo je pozvano da sprečava dehumanizirajuće posledice tehniizacije civilizacije, napredući s težnjom da se tehničkim progresom otkloni materijalna beda. Tehnički progres može biti koristan, nužan, ali ne i dovoljan instrumenat opšte društvenog progressa. Potrebni su dodatni napori da bi se od društva masovne proizvodnje i masovne potrošnje stvaralo jedno u sve većem stepenu humanizovanog društvo.

To su utiseci poneti s dubrovačkih razgovora, to je pokušaj da se u kratkim potezima očerta fizionomija tih razgovora.

na korčuli

Dubrovački razgovori, u izvesnom smislu, produženi su na Korčuli. Tamo je započeta realizacija jedne veoma lepe zamisli: otvoriti letnju filozofsku, sociološku, opštekulturnu školu. Svake godine u vrelim hvalskim danima okupljati one koji imaju da kažu novu reč s pozicija marksističke humanističke misli. Takođe otvoriti vrata letnje škole svima koji žele da uče, da se informišu o svim vremenim problemima filozofske i naučne misli. Valja istaći da su protagonisti ove ideje o letnjoj školi Dr. R. Supek i Dr. D. Pečević. Ideju je prihvatila Uprava Hrvatskog filozofskog društva i ovog leta došlo je do njene prve realizacije.

Predmet razgovora bio je Progres i kultura. Pozvani su filozofi i sociolozi, možda je trebalo pozvati i istaknute književnike, ali ostavimo sada prkovore po strani. U toku deset radnih sastanaka imali smo priliku da čujemo više zanimljivih izlaganja i da učestvujemo u kritičkom razmatranju iznetih tvrđenja. Od stranih predavača nastupali su E. From (Meksiko), L. Goldman (Francuska), bračni par Somerville (SAD), N. Mejer (SAD), od naših predavaču su držali D. Pečević, M. Marković, G. Petrović, P. Vranicki, R. Supek, V. Milić i J. Zupanov.

Predavanja filozofa direktno su se uklapala u okvirni predmet razgovora, sociolozi su, s obzirom na opšost postavljenih okvira, morali odabrati neke uže oblasti za predmet svojih predavanja. Tako je E. From govorio o tipovima

socijalnih karakterata. R. Supek o humanizaciji političke V. Mejera o determinizmu društvenih pojava, J. Zupanov o radničkom samouravljivanju i strukturi preduzeća, N. Mejer o metodi demokratskog upravljanja preduzećima, R. Somerville o problemima savremene američke porodice. Heterogeni karakter ovih socioloških predavanja nije umanjio njihov zanimljivost u celini. Jedino je predavanje N. Mejera bilo nešto ispod postignutog nivoa celoga kursa.

Filozofska analiza realizacije progres-kultura obuhvatila je nekoliko značajnih pitanja. Da li je čovek po svojoj biti biće prokresat? Ako jeste, da li se može konstatovati faktički napredak ne samo u znanjima i njihovim primenama već i u moralnim kvalitetima? Ako se pokaže da je u dosadašnjoj istoriji postojao faktički napredak u jednom dosta širokom nizu oblika, da li je to dovoljan razlog za tvrđenje da je beskonacni progres moguć? Konstatovano je da progres u raznim oblastima nije bio ravnomeran, da je on u nekim oblastima očigledan dok se u nekim čak može dovesti u pitanje. Naročito zanimljive analize pokazale su da su velike kulturne vrednosti stvarane u epohama koje je su u mnogim drugim oblastima nazodavale ili stagnirale. Istaknuto je da je ideja progressa novijeg datuma, da u antičkoj kulturi takve ideje nije bilo. Razmatrano je pitanje odnosa pojava progressa prema ciljevima, odnosno idealima kojima se težilo u istorijskom kretanju. Ako je ostvarenje idealnih ciljeva moguće, da li to znači kraj progressa i neku večnu stacionaciju, ili čak nazodavanje? Rešenje je traženo u ideji o nekoj vrsti pomerajućih ciljeva. To je, moglo bi se reći, bila jedna realistička koncepcija o ciljevima koji se mogu ostvariti i koji ikada se ostvare, pružajući mogućnost postavljanja novih ciljeva. Nazvao sam tu koncepciju realističkom da bih je jasno distinkcijom od utopijske koncepcije o krajnjim idealnim ciljevima.

Posebna pažnja bila je posvećena pitanju napretka u umetnostima. Da li se u ovoj oblasti uopšte može govoriti o nekom progressu? Ako može, da li je onda reč samo o progressu tehnika i stilova, ili još o progressu zanatlija ili u proširivanju obima materijala za umetničku obradu? U kakvom odnosu stoji pojedine minule kulture prema sadašnjoj? To je jedan deo pitanja o kojima su vođeni veoma zanimljivi razgovori. To je škola u kojoj su svi istovremeno i učitelji i učenici. Ona proširuje horizonte znanja a pored toga otkriva i horizontne neznanja. Ako ona bude imala prilike da nastavi, proširi i usavrši svoj rad, — to može značiti doprinos ponovnom procvatu mediteranske kulture. Kažem ponovnom, jer asociiram na kulturu antičkog doba koja je u ovom predelima nastala kao blistavi početak velike evropske kulture.

DANILO KIŠ

10-7478823
cipele w

Bogu hvala
na bunjištu
sve smo iste

ne laži da ti je majka
bila zmija

moja je bila
obična
svinja

a štiklu nisi slomila na bašu
nego si stala na balegu
uostalom
videčes poste prve kiše
ili kad počne da se topi

ređena te majka
ne bi prepoznala

ništa neće ostati
od tih lažnih krjušti
kad počne da pljušti

ni toga sjaja
neće biti do maja

doći će kiša
da te popiše
da ti izvadi oba oka

doći će trava
da te probode
da te uspara

doći će deca da ti jezik
iščupaju da ti
uši izbuše

nego moli boga
da nauđu cigani
da te izleče pesmom

pa ćeš igrati još malo
sred blata
sa zubima od zlata
dok ne pomirišes ljubice

(bože me sačuvaj
zemlje
trava
i zaborava)

10-74788207
refren w

Blago skitnicama
blago ciganima
naći će zlatnik

blago deci
(jao) deci
zaraziće se
tugom

ALEK VUKADINović

10-74789463
polu valeriju w

Stigli smo do prazne zvezde i osamljenog klena
Odaše nas ždralovi i čiste stvari same
Al pomutismo vazduh u glavi od trena
Otkad potajne parke počele da nas mame
Ili je to vetar čist il čarovanje sena

Uzalud dasmo ruke na trezne ruže, Cvetne
Munje u srcu same nas odabraše
Sve ove blage noći za dušu su nam setne
Ahaj sni nas tamni pred sunce odšaše
Oda vid nevida bol i stene setne

Jasna se ruži kula i čista reč pretvara
U munje i poljupe. U nervu suza sneva
Nesanica nas prati a srce ogovara
U mraku iskra uči se da peva
U jednu divnu bolest sunce se pretvara

Negde se začu vetar. Svetlos' je prolazjena
Jedan užasan slavuj svest nam sa srcem spaja!
Krv svoju da poljubiš? Ima li čišćeš trena?
Udvaramo se umu a srce nas osvaja
Ili je to vetar čist il čarovanje sena.

(iz zbirke pesama "Prvi delirijum").